17. Mazaraki, A. A., Chuhunov, I. Y., Pavelko, A. V. & in. (2015). *Derzhavne finansove rehulyuvannya ekonomichnykh peretvoren [State financial regulation of economic transformations]: monohrafiya*. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 376 s. [in Ukr.].

18. Fedosov, V. M. (2011). *Makrofinansove byudzhetuвання [Macrofinance budgeting]*. Kyiv : KNEU, 312 s. [in Ukr.].

19. Chuhunov, I. Y. & Kozarezenko, L. V. (2017). *Derzhavne finansove rehulyuvannya rozvytku lyudskoho potentsialu [State financial regulation of human potential development] // Visnyk KNTEU, 3. 116-132. [in Ukr.].*

20. Yuriy, S. & Demyanyshyn, V. (2010). *Byudzhet, byudzhetna doktryna ta byudzhetna polityka derzhavy: suchasna paradyhma, imanentnyy determinizm, realiyi i perspektyvy [Budget, budget doctrine and budget policy of the state: modern paradigm, inherent determinism, realities and perspectives] Svit finansiv, 4. 7-27. [in Ukr.].*

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Самошкіна Ольга Анатоліївна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного фінансового інституту Київського національного торговельно-економічного університету

e-mail: iskra37@ukr.net

orcid.org/0000-0002-1399-0299

Researcher ID: B-7408-2019

Адаменко Ірина Петрівна, кандидат економічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник Науково-дослідного фінансового інституту Київського національного торговельно-економічного університету

e-mail: irynadamenko@gmail.com

orcid.org/0000-0002-5951-2145

Researcher ID: B-3587-2018

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Самошкина Ольга Анатольевна, кандидат экономических наук, старший научный сотрудник Научно-исследовательского финансового института Киевского национального торгового-экономического университета

e-mail: iskra37@ukr.net

Адаменко Ирина Петровна, кандидат экономических наук, старший исследователь, старший научный сотрудник Научно-исследовательского финансового института Киевского национального торгового-экономического университета

e-mail: irynadamenko@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHORS

Samoshkina Olga, Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), Senior Research Officer, Scientific Research Financial Institute, Kyiv National University of Trade and Economics

e-mail: iskra37@ukr.net

Adamenko Iryna, Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), Senior Researcher, Senior Research Officer, Scientific Research Financial Institute, Kyiv National University of Trade and Economics

e-mail: irynadamenko@gmail.com

Подано до редакції 05.03.2019

Прийнято до друку 19.03.2019

УДК 336.14

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2019-41-212-221>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ*

Собчук С. І.

Актуальність теми дослідження. Соціально-економічний розвиток, що є головним завданням та одночасно інструментом забезпечення ефективного функціонування країни й підвищення добробуту її населення, знаходиться в прямій залежності від дієвості бюджетної політики. Вибір форм, методів та моделей бюджетного регулювання дозволяє досягнути поставлених результатів за допомогою розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту відповідно до пріоритетів забезпечення економічного зростання. Проте, на сучасному етапі зростає небезпека деструктивного впливу на бюджетну систему ендогенних та екзогенних факторів впливу. Таким чином, актуальним є аналіз та характеристика основних підходів до формування бюджетної безпеки держави та визначення напрямів її підвищення в умовах трансформації фінансово-бюджетної системи країни й обмеженості фінансових ресурсів.

Постановка проблеми. Бюджетна безпека як складова фінансової та економічної безпеки країни відображає спроможність ефективного використання фінансових ресурсів, що акумульовані в централізованих та децентралізованих фондах, з метою забезпечення фінансової стійкості держави, можливостей для

* Роботу виконано в межах фундаментальної науково-дослідної роботи «Бюджетна стратегія економічного зростання» (номер державної реєстрації 0118U000128).

розширеного відтворення та суспільного розвитку. Саме тому, доцільним є визначення основних загроз бюджетній безпеці, ступеню їх впливу на економічну динаміку та можливих варіантів щодо їх мінімізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування та оцінки рівня бюджетної безпеки країни присвячено праці зарубіжних вчених: Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, Ж. Голдена, Р. Келлі, А. Ротфельда, А. Пігу, Р. Дорнбуша, Дж. Стігліца, А. Хансена та інших. Вагомим є теоретичний та практичний внесок в оцінку ролі бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни та забезпечення достатнього рівня її бюджетної безпеки вітчизняних вчених: О. Василика, В. Гейця, В. Горбуліна, А. Гриценка, Я. Жаліло, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, В. Опаріна, С. Пирожкова, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Виділенні питання набувають актуальності в умовах посилення євроінтеграційних процесів та фінансової глобалізації. Важливим є подальший розвиток інституційних засад формування бюджетної безпеки країни, розширення системи факторів та показників, що її характеризують, відповідно до міжнародних вимог та стандартів.

Постановка завдання, мети дослідження. Завданням дослідження є аналіз та характеристика особливостей формування бюджетної безпеки країни. Метою дослідження є розкриття методичних та практичних положень формування бюджетної безпеки України в умовах інституційної модернізації економіки та визначення напрямів її підвищення засобами бюджетно-податкового регулювання.

Метод або методологія проведення дослідження. У статті застосовано сукупність методів і підходів наукового пізнання, серед яких варто відзначити: системний, структурний, порівняльний, статистичний, аналізу та синтезу, узагальнення та наукового абстрагування.

Викладення основного матеріалу (результати роботи). Визначено особливості формування бюджетної безпеки країни. Охарактеризовано основні показники функціонування бюджетної системи України та визначено ступінь їх впливу на рівень бюджетної безпеки та соціально-економічного розвитку. Обґрунтовано напрями підвищення бюджетної безпеки в умовах інституційної модернізації економіки.

Галузь застосування результатів. Організація та проведення наукових досліджень щодо формування та підвищення бюджетної безпеки країни.

Висновки відповідно до статті. Бюджетна безпека країни – це один із головних показників рівня розвитку фінансової системи. Забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів, збалансованості соціально-економічного розвитку є пріоритетним завданням державних органів управління. Основні індикатори бюджетної безпеки України свідчать про наявність дестабілізуючих факторів, проте здійснення ефективного бюджетного регулювання дозволить мінімізувати їх негативний вплив на темпи економічного зростання. Доцільним є підвищення рівня бюджетної дисципліни, удосконалення середньострокового бюджетного планування та прогнозування, формування дієвої стратегії управління державним боргом та дефіцитом бюджету.

Ключові слова: бюджетна безпека, показники бюджетної безпеки, бюджетне регулювання, дефіцит бюджету, доходи бюджету, видатки бюджету.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ БЮДЖЕТНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Собчук С. И.

Актуальность темы исследования. Социально-экономическое развитие, что является главной задачей и одновременно инструментом обеспечения эффективного функционирования страны и повышения благосостояния ее населения, находится в прямой зависимости от действенности бюджетной политики. Выбор форм, методов и моделей бюджетного регулирования позволяет достичь поставленных результатов посредством распределения и перераспределения валового внутреннего продукта в соответствии с приоритетами обеспечения экономического роста. Однако, на современном этапе возрастает опасность деструктивного влияния на бюджетную систему эндогенных и экзогенных факторов воздействия. Таким образом, актуальным является анализ и характеристика основных подходов к формированию бюджетной безопасности государства и определение направлений ее повышения в условиях трансформации финансово-бюджетной системы страны и ограниченности финансовых ресурсов.

Постановка проблемы. Бюджетная безопасность как составляющая финансовой и экономической безопасности страны отражает способность эффективного использования финансовых ресурсов, аккумулированных в централизованных и децентрализованных фондах, с целью обеспечения финансовой устойчивости государства, возможностей для расширенного воспроизводства и общественного развития. Именно поэтому, целесообразным является определение основных угроз бюджетной безопасности, степени их влияния на экономическую динамику и возможных вариантов их минимизации.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованию вопросов формирования и оценки уровня бюджетной безопасности страны посвящены работы зарубежных ученых: Ш. Бланкарта, Дж. Бьюкенена, Ж. Голдена, Р. Келли, А. Ротфельда, А. Пігу, Р. Дорнбуша, Дж. Стиглицца, А. Хансена и других. Весомым является теоретический и практический вклад в оценку роли бюджетного регулирования социально-экономического развития страны и обеспечения достаточного уровня его бюджетной безопасности отечественных ученых: А. Василика, В. Гейца, В. Горбулина, А. Гриценко, Я. Жаліло, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, В. Опаріна, С. Пирожкова, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія и других.

Выделение неисследованных частей общей проблемы. Выделению вопросы приобретают актуальность в условиях усиления интеграционных процессов и финансовой глобализации. Важным является дальнейшее развитие институциональных основ формирования бюджетной безопасности страны, расширение системы факторов и показателей, что ее характеризуют, в соответствии с международными требованиями и стандартами.

Постановка задачи, цели исследования. Задачей исследования является анализ и характеристика особенностей формирования бюджетной безопасности страны. Целью исследования является раскрытие методических и практических положений формирования бюджетной безопасности Украины в условиях институциональной модернизации экономики и определение направлений ее повышения средствами бюджетно-налогового регулирования.

Метод или методология проведения исследования. В статье применена совокупность методов и подходов научного познания, среди которых стоит отметить: системный, структурный, сравнительный, статистический, анализа и синтеза, обобщения и научного абстрагирования.

Изложение основного материала (результаты работы). Определены особенности формирования бюджетной безопасности страны. Охарактеризованы основные показатели функционирования бюджетной системы Украины и определена степень их влияния на уровень бюджетной безопасности и социально-экономического развития. Обоснованы направления повышения бюджетной безопасности в условиях институциональной модернизации экономики.

Область применения результатов. Организация и проведение научных исследований по формированию и повышению бюджетной безопасности страны.

Выводы в соответствии со статьей. Бюджетная безопасность страны - это один из главных показателей уровня развития финансовой системы. Обеспечение долгосрочной устойчивости государственных финансов, сбалансированности социально-экономического развития является приоритетной задачей государственных органов управления. Основные индикаторы бюджетной безопасности Украины свидетельствуют о наличии дестабилизирующих факторов, однако осуществление эффективного бюджетного регулирования позволит минимизировать их негативное влияние на темпы экономического роста. Целесообразным является повышение уровня бюджетной дисциплины, совершенствование среднесрочного бюджетного планирования и прогнозирования, формирования действенной стратегии управления государственным долгом и дефицитом бюджета.

Ключевые слова: бюджетная безопасность, показатели бюджетной безопасности, бюджетное регулирование, дефицит бюджета, доходы бюджета, расходы бюджета.

FEATURES OF FORMATION OF THE STATE BUDGET SECURITY

Sobchuk S. I.

Relevance of the research topic. Socio-economic development, which is the main task and simultaneously an instrument for ensuring the effective functioning of the country and increasing the well-being of its population, is directly dependent on the effectiveness of fiscal policy. The choice of forms, methods and models of budget regulation allows to achieve the achieved results by allocation and redistributing the gross domestic product according to the priorities of ensuring economic growth. However, at the present stage, the danger of destructive influence on the budget system of endogenous and exogenous factors of influence increases. Thus, the analysis and characterization of the main approaches to the formation of the state budget security and determination of its increase the directions in the conditions of the country's transformation fiscal system and the limited financial resources are relevant.

Formulation of the problem. Budgetary security as a component of the country's financial and economic security reflects the ability to effectively use financial resources accumulated in centralized and decentralized funds to ensure the country's financial stability, opportunities for expanded reproduction and social development. That is why it is expedient to determine the main threats to budget security, the degree of their impact on economic dynamics and possible options for their minimization.

Analysis of recent research and publications. The work of foreign scientists is devoted to the study of the formation and assessment of the country's budget security: S. Blancart, J. Buchanan, J. Golden, R. Kelly, A. Rotfeld, A. Pigou, R. Dornbusch, J. Stiglitz, A. Hansen and others. Theoretical and practical contribution to the assessment of the budget regulation role of the socio-economic development and ensuring a sufficient level of its budgetary security of domestic scientists was made by O. Vasilik, V. Geyts, V. Gorbunin, A. Gritsenko, L. Lysyak, I. Lukyanenko, V. Oparin, S. Pirozhkov, V. Fedosov, I. Chugunov, S. Yuri and others.

Selection of unexplored parts of the general problem. Highlighting issues become relevant in the face of increasing integration processes and financial globalization. It is important to develop the institutional framework for budget security, the expansion the system factors and indicators that characterize it, in accordance with international requirements and standards.

Setting the task, the purpose of the study. The task of the study is to analyze the budget security characteristics. The aim of the study is to reveal the methodological and practical provisions of the formation Ukraine budget security in the context of the institutional modernization of the economy and to determine the directions of its increase by means of fiscal regulation.

Method or methodology for conducting research. The article uses a set of methods and approaches of scientific knowledge, among which it is worth noting: systemic, structural, comparative, statistical, analysis and synthesis, synthesis and scientific abstraction.

Presentation of the main material (results of work). The features of the formation of the country's budget security are determined. The main indicators of the functioning of the budget system of Ukraine are characterized and the degree of their influence on the level of budget security and socio-economic development is determined. The directions of increasing budget security in the context of institutional modernization of the economy are substantiated.

The field of application of results. Organization and conduct of research on the formation and improvement of the budget security.

Conclusions according to the article. The country's budget security is one of the main indicators of the level of development of the financial system. Providing long-term sustainability of public finances, balancing social and economic development is a priority task of state authorities. The main indicators of Ukraine's budget security show that there are destabilizing factors, but effective budget regulation will minimize their negative impact on the pace of economic growth. It is advisable to increase the level of budgetary discipline, improve medium-term budget planning and forecasting, form an effective strategy for managing public debt and budget deficit.

Keywords: budget security, indicators of budget security, budget regulation, budget deficit, budget revenues, budget expenditures.

JEL Classification H20, H60, H80

Актуальність теми дослідження. Соціально-економічний розвиток, що є головним завданням та одночасно інструментом забезпечення ефективного функціонування країни й підвищення добробуту її населення, знаходиться в прямій залежності від дієвості бюджетної політики. Вибір форм, методів та моделей бюджетного регулювання дозволяє досягнути поставлених результатів за допомогою розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту відповідно до пріоритетів забезпечення економічного зростання. Проте, на сучасному етапі зростає небезпека деструктивного впливу на бюджетну систему ендегенних та екзогенних факторів впливу. Таким чином, актуальним є аналіз та характеристика основних підходів до формування бюджетної безпеки держави та визначення напрямів її підвищення в умовах трансформації фінансово-бюджетної системи країни й обмеженості фінансових ресурсів.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. Дослідженню питань формування та оцінки рівня бюджетної безпеки країни присвячено праці зарубіжних вчених: Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, Ж. Голдена, Р. Келлі, А. Ротфельда, А. Пігу, Р. Дорнбуша, Дж. Стігліца, А. Хансена та інших. Вагомим є теоретичний та практичний внесок в оцінку ролі бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку країни та забезпечення достатнього рівня її бюджетної безпеки вітчизняних вчених: О. Василика, В. Гейця, В. Горбуліна, А. Гриценка, Я. Жаліло, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, В. Опаріна, С. Пирожкова, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших. При цьому зазначені питання набувають актуальності в умовах посилення євроінтеграційних процесів та фінансової глобалізації. Важливим є подальший розвиток інституційних засад формування бюджетної безпеки країни, розширення системи факторів та показників, що її характеризують, відповідно до міжнародних вимог та стандартів.

Метою дослідження є розкриття методичних та практичних положень формування бюджетної безпеки України в умовах інституційної модернізації економіки та визначення напрямів її підвищення засобами бюджетно-податкового регулювання.

Завдання дослідження: Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: визначити особливості формування бюджетної безпеки країни; охарактеризувати основні показники функціонування бюджетної системи України та визначити ступінь їх впливу на рівень бюджетної безпеки та соціально-економічного розвитку; обґрунтувати напрями підвищення бюджетної безпеки в умовах інституційної модернізації економіки.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність методів і підходів наукового пізнання, серед яких варто відзначити: системний та структурний методи – при визначенні методичних засад оцінки бюджетної безпеки країни; порівняльний та статистичний методи – при характеристиці основних індикаторів бюджетної безпеки та факторів впливу на неї; методи аналізу та синтезу, узагальнення та наукового абстрагування використано при обґрунтуванні напрямів підвищення бюджетної безпеки в умовах інституційної модернізації економіки.

Результати дослідження. На сучасному етапі економічних перетворень важливим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку країни є бюджет. Формування виваженої та дієвої бюджетної політики дозволяє в достатньому обсязі фінансувати пріоритетні для держави видатки як соціального так й інноваційного характеру, створювати передумови для розширеного відтворення та науково-технічного прогресу. Проте, сукупність факторів, які наразі здійснюють безпосередній вплив на ефективність державного регулювання, свідчать про підвищення рівня бюджетної незбалансованості, що може призвести до погіршення стану бюджетної безпеки.

Концептуальні засади бюджетної безпеки України визначені в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України №1277 від 29.10.2013 року, де зазначене поняття розглядається як «стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції» [1, с. 3]. При цьому основними індикаторами, що використовуються при оцінці бюджетної безпеки країни визначено:

- відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, виражене у відсотках;

- відношення дефіциту/профіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління до ВВП, виражене у відсотках;
- рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, виражений у відсотках;
- відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, виражене у відсотках [1, с. 23-24].

Вітчизняні автори підходять до трактування поняття бюджетної безпеки з різних точок зору, намагаючись врахувати фактори та особливості її формування на всіх стадіях бюджетного процесу. Так, Постоленко Ю.П. зазначає, що «бюджетна безпека, увібравши в себе характерні риси політичного й економічного напрямків, має двоїстий характер і може розглядатися як з точки зору комплексу організаційних і правових відносин, так і як індикатор розвитку бюджетної системи й ефективності бюджетного процесу, критерій оцінки бюджетної політики» [2, с. 126].

Куліньська А.В. додає, що «безпеку бюджетної політики треба розглядати як такий стан складових бюджетної системи, при якому забезпечується збалансований розвиток і захист національної економіки, фінансової системи і сукупності взаємопов'язаних сфер або ланок фінансових відносин, що відображають особливості мобілізації та використання ресурсів для задоволення економічних і соціальних потреб» [3, с. 29]. Зазначене передбачає здійснення бюджетної політики, що має на меті реалізацію національних фінансово-економічних цілей розвитку країни, а саме: забезпечення сталого економічного зростання, оптимального розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему, зменшення фіскального навантаження на економіку, сприяння інвестиційно-інноваційній перебудові країни засобами бюджетно-податкового регулювання.

Доцільним є виділення загроз, що можуть здійснювати негативний вплив на бюджетну стійкість та, як наслідок, на бюджетну безпеку країни. Ґрунтовною є класифікація, яку на основі узагальнення груп негативних впливів розглянутих в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців запропонував С.В. Онищенко. Таким чином до основних загроз бюджетній безпеці можна віднести:

- загрози доходів (загрози податкових та неподаткових надходжень);
- загрози видатків (загрози якості споживання бюджетних коштів та низька ефективність бюджетних видатків);
- загрози на стадії складання проекту бюджету;
- загрози на стадії розгляду та затвердження бюджету;
- загрози на стадії виконання бюджету;
- загрози на стадії контролю бюджету [4, с. 110].

В доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Бюджетна безпека України в координатах гібридних загроз фінансовій системі» відзначається, що «на сучасному етапі актуальність структурних фіскальних реформ для забезпечення зниження впливу прямих та гібридних ризиків та забезпечення стійкості державних фінансів в середньостроковій перспективі зростає, оскільки головні проблемні аспекти бюджетної системи потребують подальшого вирішення» [с. 143]. До таких основних гібридних загроз, які зумовили загострення дисбалансів у бюджетній системі країни автор відносить: високий рівень державного боргу; високий рівень дефіциту державного бюджету; зростання частки видатків бюджету на фінансування сектору оборони та безпеки; зростання соціальних зобов'язань держави в умовах нагромадження державного боргу та дефіциту бюджету; блокада транспортного сполучення з територіями ОРДЛО зумовила втрату доходів державного бюджету України, місцевих бюджетів Донецької та Луганської областей; інфляційно-девальваційні коливання впливають на формування бюджетних показників; низький рівень безпеки у кібернетичному просторі в умовах реалізації принципу прозорості та відкритості у бюджетному процесі [5, с. 139-141].

Бюджетна безпека країни значною мірою залежить від ефективності використання фінансових ресурсів, що акумульовані в її фондах. Основою формування бюджету країни є валовий внутрішній продукт, рівень централізації якого виступає одним із індикаторів рівня бюджетної безпеки. В Україні пороговим значенням частки ВВП у доходах бюджету є показник 30 відсотків (рис. 1).

Як свідчать дані рисунку 1, бюджетна система України характеризується перевищенням порогового значення показника рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет починаючи з 2015 року, коли він становив 32,8 відсотка, у 2016 році – 32,9 відсотка, у 2017 році – 34,1 відсотка та у 2018 році – 33,7 відсотка. В розрізі п'ятирічних періодів даний індикатор бюджетної безпеки країни становив: у 2004–2008 роках – 29,4 відсотка, у 2009–2013 роках – 29,7 відсотка, у 2014–2018 роках – 32,3 відсотка. Зазначене відображає ситуацію, що навіть в роки перевищення порогового значення, в середньостроковому періоді відбувалося збалансування рівня перерозподілу валового внутрішнього продукту. Проте, з 2015 року, коли економіка країни знизила темпи економічного зростання, необхідним стало проведення бюджетного регулювання стимулюючого характеру. Таким чином, шляхом збільшення державних видатків було реалізовано низку інвестиційних та інфраструктурних проектів, що дозволило підвищити рівень соціально-економічного розвитку, проте наростити навантаження на економічну систему.

Також важливим у формуванні бюджетної збалансованості є проведення фіскальної децентралізації, яка передбачає передання більших фінансових повноважень місцевим органам влади. Свідченням ефективності здійсненої реформи є стабільне зростання частки доходів місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті з 5,6 відсотка у 2016 році до 7,4 відсотка у 2018. Даний крок є досить важливим для підвищення рівня бюджетної безпеки країни, адже зменшує фінансову залежність територіальних громад від дотацій з державного бюджету, дозволяє їм самостійно здійснювати інноваційно-інвестиційну політику, реалізовувати значні інфраструктурні проекти та покращувати якість надання державних послуг.

Рисунок 1. Частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему в 2004–2018 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України за відповідні роки

Вагому роль в процесі розподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему відіграє податкова політика. Податкові надходження в загальній структурі доходів державного бюджету складають більше 80 відсотків, що свідчить про значне фіскальне навантаження. Саме тому, податкове регулювання соціально-економічного розвитку вимагає ґрунтовного та виваженого формування завдань та пріоритетів його реалізації. Доцільним є покращення методологічного забезпечення податкового планування та прогнозування як на короткострокову так і на довгострокову перспективу. Наразі фактичне виконання планових надходжень податків та зборів до зведеного бюджету характеризується нерівномірністю як в розрізі основних джерел їх формування так і фондів, куди вони надходять.

Для бюджетної політики України характерним є перевищення видаткової частини над дохідною. Глибинними причинами бюджетного дефіциту в Україні стали зниження виробництва, ефективності функціонування галузей економіки й підприємств, складна соціально-економічна ситуація, що зумовили зменшення обсягів валового внутрішнього продукту й національного доходу. Це стало причиною скорочення величини фінансових ресурсів у державі, що й відобразилось на показниках бюджету у вигляді довгострокового дефіциту.

Дефіцит бюджету є потужним інструментом регулювання економіки країни через механізми розширеного фінансування. В останні роки бюджетно-податкова політика набула стимулюючого характеру і зробила свій внесок у відновлення економічного зростання в країні. Дана політика спрямована на збільшення бюджетних видатків порівняно із залученнями доходами. Проте такі важелі використовуються непослідовно. А в окремі періоди бюджети, прийняті з дефіцитом, фактично зводяться або з профіцитом, або з обсягом дефіциту, значно меншим порівняно із запланованими показниками. Більше половини усього обсягу фінансування було забезпечено за рахунок зовнішніх запозичень.

Доцільним є характеристика не тільки самих індикаторів бюджетної безпеки України, а й визначення основних передумов, що зумовили їх зміну. Так, на показники бюджетної забезпеченості державних видатків здійснює вплив пенсійна система України. Динаміка останніх років відображає ситуацію, коли Пенсійний фонд нарощує розмір дефіциту, який фінансується за рахунок коштів державного бюджету України (рис. 2).

Як свідчать дані, представлені на рис. 2, Пенсійний фонд України наразі є одним із потужних інструментів акумулювання валового внутрішнього продукту, проте демографічна криза та неспроможність солідарної пенсійної системи в достатньому обсязі забезпечити його дохідну складову, створюють додатковий тиск на бюджетну систему країни. Частка доходів державного бюджету, що виділяються на покриття дефіциту Пенсійного фонду за 2004–2018 роки становила 4,5 відсотка, в розрізі п'ятирічних періодів зазначений показник складав у 2004–2008 роках – 3,5 відсотка, у 2009–2013 роках – 5,1 відсотка, у 2014–2018 роках – 4,9 відсотка. На сучасному етапі економічних перетворень реформа пенсійної системи та пошук додаткових

джерел формування доходів Пенсійного фонду є дієвим інструментом підвищення бюджетної безпеки країни та засобом покращення добробуту соціально незахищених верств населення.

Рисунок 2. Частка основних показників Пенсійного фонду України у валовому внутрішньому продукті в 2004-2018 роках, %

Джерело: розраховано автором на основі даних Пенсійного фонду України та Державної служби статистики України за відповідні роки

Покриття дефіциту державного бюджету України здійснюється в основному за рахунок запозичень на внутрішньому та міжнародному ринках капіталу. Необхідність фінансування як теперішніх позик так і боргових зобов'язань минулих періодів призводять до зростання частки державного боргу у валовому внутрішньому продукті (табл. 1)

Таблиця 1. Частка державного боргу України у валовому внутрішньому продукті в 2004–2018 роках, %

Роки	Державний борг, у тому числі	державний зовнішній борг	державний внутрішній борг	гарантований державою зовнішній борг	гарантований державою внутрішній борг
2004	24.7	13.5	6.1	5.1	0.0
2005	17.7	10.0	4.3	3.4	0.0
2006	14.9	9.1	3.1	2.7	0.0
2007	12.3	7.4	2.5	2.3	0.1
2008	20.0	9.1	4.7	6.0	0.2
2004-2008	17.9	9.8	4.1	3.9	0.1
2009	34.7	14.9	10.0	8.3	1.5
2010	40.0	16.8	13.1	8.8	1.3
2011	36.3	15.0	12.4	8.0	0.9
2012	35.3	14.3	13.0	1.1	6.9
2013	38.4	14.6	16.9	5.1	1.8
2009-2013	36.9	15.1	13.1	6.3	2.5
2014	69.4	30.6	29.1	7.9	1.8
2015	79.1	41.6	25.5	10.9	1.1
2016	80.9	41.1	28.1	10.9	0.8
2017	71.8	36.2	25.3	9.9	0.4
2018	61.4	31.1	21.6	8.4	0.3
2014-2018	72.5	36.1	25.9	9.6	0.9
2004-2018	42.7	20.4	14.5	6.6	1.2

Джерело: розраховано автором на основі даних Пенсійного фонду України та Державної служби статистики України за відповідні роки

За період 2004–2018 років середнє значення частки державного боргу у валовому внутрішньому продукті складало 42,7 відсотка, у 2004–2008 роках – 17,9 відсотка, у 2009–2013 роках – 36,9 відсотка, у 2014–2018 роках – 72,5 відсотка. Порогове значення індикатора бюджетної безпеки в Україні визначене в розмірі 60 відсотків ВВП. Таким чином, розмір державного боргу починаючи з 2014 року стабільно перевищує даний показник. В основному таке значне зростання з 38,4 відсотка у 2013 році до 69,4 відсотка у 2014 році зумовлено різким зменшенням темпів економічного розвитку країни та необхідністю фінансувати видаткові повноваження. Падіння курсу національної валюти, від'ємне сальдо платіжного балансу та зменшення надходжень до державного бюджету негативно позначились на рівні бюджетної безпеки. Характерним також є значне збільшення з 14,6 відсотка у 2013 році до 30,6 відсотка у 2014 році державного зовнішнього боргу, що свідчить про переорієнтацію державної політики запозичень на міжнародні ринки фінансових ресурсів. Значно зріс показник державного внутрішнього боргу, який за період 2014–2018 роки зріс на 12,8 відсотка порівняно з 2009–2013 роками, та на 21,8 відсотка порівняно з 2004–2008 роками. Окрім оцінки обсягів та структури здійснених державою запозичень, важливого значення для дослідження ефективності боргової політики набувають питання визначення основних напрямів використання позикових коштів та витрат на їх обслуговування.

Новосьолова О.С. зазначає, що в умовах обмеженості фінансових ресурсів необхідним є зменшення обсягів гарантованого зовнішнього боргу та здійснення жорсткого контролю за цільовим використанням коштів суб'єктів господарювання, отриманих під державні гарантії. Доцільним є здійснення планування державної заборгованості на часовому інтервалі у декілька років, що дозволить приймати рішення стосовно запозичень скоординовано та зважено. Переорієнтація державної боргової політики на фінансування розвитку експортних та високотехнологічних галузей національної економіки дозволить забезпечити можливості для зростання національної економіки. Набуває актуальності здійснення заходів для підвищення кредитного рейтингу боргових зобов'язань України, пошук резервів скорочення дефіциту державного бюджету та шляхів зростання ефективності здійснення видатків за допомогою розробки енергетичної стратегії, що дозволить зменшити залежність від імпорتنих енергоносіїв, запровадження системи недержавного пенсійного та медичного страхування. Перспективним є визначення оптимального рівня боргового фінансування суспільних видатків та розробка стратегії боргового менеджменту в Україні [6, с. 147].

Однією з важливих цілей макроекономічної політики є створення і підтримання стабільних умов в економічній системі. Висока волатильність макроекономічних факторів підвищує загальний рівень невизначеності і може пригнічувати інвестиційну активність і економічний розвиток країни. До числа основних механізмів нейтралізації як зовнішніх, так і внутрішніх шоків відноситься інструмент правил економічної політики. Д. Скрипник вважає, що «бюджетна політика може сприяти проникненню в економіку негативних шоків. Разом з тим перед бюджетною політикою прямо і побічно стоїть безліч цілей. І зокрема. економічний розвиток. Введення бюджетного правила, з одного боку, обмежує можливість проведення безвідповідальної бюджетної політики, а з іншого – ускладнює реалізацію нестандартних рішень, спрямованих на прискорення зростання. Фінальний результат залежить від цілого ряду обставин» [7, с. 13].

Прикладом використання системи бюджетних правил є регулювання доходів бюджету. З метою підвищення якісного рівня їх планування, в тому числі податкових надходжень як найвагомішої складової доходів, важливим є забезпечення принципу стабільності податкового законодавства, за яким зміни відповідних податків і зборів не можуть вноситися пізніше, як за шість місяців до початку нового року, та зміни системи податкових пільг протягом бюджетного року. Необхідним є проведення дієвого моніторингу змін макроекономічної ситуації, які автоматично спричиняють відхилення обсягів надходжень до бюджету. Варто зауважити, що метод інтерполяції дозволяє певним чином забезпечити більш високу точність бюджетного прогнозування в частині доходних джерел бюджету та доповнює інші методи бюджетного прогнозування. В умовах трансформації економіки важливим є своєчасний та належний рівень реагування на порушення пропорцій в системі бюджетного регулювання, що надасть можливість підвищити дієвість реалізації бюджетної політики країни [8, с. 46].

Бюджетна стратегія є вагомим інструментом забезпечення довгострокової збалансованості, стійкості та стабільності функціонування фінансово-економічної системи, що надає можливість створити умови для сталого економічного зростання, модернізації економіки і соціальної сфери, підвищення рівня і якості життя населення, досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни. Пріоритетними завданнями у бюджетній сфері мають бути підвищення ефективності бюджетної політики, впровадження стимулюючих заходів, спрямованих на активізацію економічної діяльності. Реалізація бюджетної стратегії в умовах економічних перетворень передбачає створення передумов для економічного зростання на основі розвитку системи фінансово-економічних відносин, ефективного управління державними фінансами, забезпечення узгодженості фіскальної та економічної політики, соціального і економічного розвитку країни на основі середньострокового бюджетного планування, прозорості та реалістичності формування бюджетів всіх рівнів, дієвості контролю та аудиту ефективності використання бюджетних коштів. З метою посилення результативності бюджетної політики важливим є впровадження підходів до забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, які ґрунтуються на основі зменшення показників структурного дефіциту бюджету та боргового навантаження на бюджет, підвищення фіскальної ефективності податкової системи, що з урахуванням раціональної політики в системі формування бюджетних видатків дозволить сформувати дієвий інструментарій економічного розвитку країни [9, с. 115].

Висновки. Бюджетна безпека країни – це один із головних показників рівня розвитку фінансової системи. Забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів, збалансованості соціально-економічного розвитку є пріоритетним завданням державних органів управління. Основні індикатори бюджетної безпеки України свідчать про наявність дестабілізуючих факторів, проте здійснення ефективного бюджетного регулювання дозволить мінімізувати їх негативний вплив на темпи економічного зростання. Доцільним є підвищення рівня бюджетної дисципліни, удосконалення середньострокового бюджетного планування та прогнозування, формування дієвої стратегії управління державним боргом та дефіцитом бюджету.

З метою підвищення рівня бюджетної безпеки держави в умовах інституційної модернізації економіки доцільним є підвищення ефективності фіскального регулювання економічного розвитку, розширення стимулюючого характеру бюджетної політики, посилення системи контролю за використанням фінансових ресурсів, що акумульовані в бюджетній системі. Продовження бюджетної децентралізації та надання місцевим бюджетам більших фінансових повноважень дозволить покращити реалізацію соціальної функції бюджету та створити передумови для розвитку територіальних громад. Важливим є розширення функціоналу програмно-цільового методу планування бюджету, підходів до аналізу показників ефективності та результативності витрачання бюджетних коштів. Зазначене дозволить удосконалити інституційні засади бюджетної політики та посилити рівень бюджетної безпеки держави як короткостроковому так і в довгостроковому періоді.

Список використаних джерел

1. Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 №1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
2. Постолєнко Ю. П. Бюджетна безпека як ключова складова фінансової та економічної безпеки. Вісник соціально-економічних досліджень. 2011. Вип. 3 (43). С. 121–126.
3. Кулінська А. В. Бюджетна безпека як умова досягнення національних соціально-економічних інтересів. Інвестиції: практика та досвід. 2016. №4. С. 29–34.
4. Онищенко С. В. Класифікація загроз бюджетній безпеці держави в умовах фінансової глобалізації. Економіка і регіон. 2014. №2 (45). С. 108–113.
5. Корень Н. В. Бюджетна безпека України в координатах гібридних загроз фінансовій системі. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Вип. №4 (60). С.138–144
6. Новосолова О. С. Генеза державного боргу України та вітчизняні тенденції боргової політики. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка. 2014. Вип. 2 (43). С. 143–147.
7. Скрипник Д. В. Бюджетные правила, эффективность правительства и экономический рост. Журнал Новой экономической ассоциации. 2016. №2 (30). С. 12–32.
8. Чугунов І. Я., Пасічний М. Д., Крикун Т. І. та ін. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія; за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 352 с.
9. Чугунов І. Я., Собчук С. І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2018. №3. С. 103–116.

References

1. Nakaz Minekonomrozvytku Ukrainy vid 29.10.2013 №1277 «Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy» [The Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated October 29, 2013 №1277 «On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine»]. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii> [in Ukr.].
2. Postolenko, Yu. P. (2011) Biudzhetna bezpeka yak kliuchova skladova finansovoi ta ekonomichnoi bezpeky [Budget security as a key component of financial and economic security] Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen - Bulletin of socio-economic research, 3 (43). 121-126. [in Ukr.].
3. Kulinska, A. V. (2016) Biudzhetna bezpeka yak umova dosiahnennia natsionalnykh sotsialno-ekonomichnykh interesiv [Budgetary security as a condition for the achievement of national socio-economic interests.] Investytsii: praktyka ta dosvid - Investments: practice and experience, 4. 29-34. [in Ukr.].
4. Onyshchenko, S. V. (2014) Klyasifikatsiia zahroz biudzhethnii bezpetsi derzhavy v umovakh finansovoi hlobalizatsii [Classification of threats to budget security of the state in the conditions of financial globalization]. Ekonomika i rehion - Economy and region, 2 (45). 108-113. [in Ukr.].
5. Koren, N. V. (2017) Biudzhetna bezpeka Ukrainy v koordynatakh hibrydnykh zahroz finansovii systemi [Budget security of Ukraine in coordinates of hybrid threats to the financial system] Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi - Problems of systemic approach in the economy, №4 (60). 138-144 [in Ukr.].
6. Novosolova, O. S. (2014) Heneza derzhavnogo borhu Ukrainy ta vitchyzniani tendentsii borhovoii polityky [The Genesis of Ukraine's State Debt and National Debt Policy Trends] Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Seriya: Ekonomika - Scientific herald of Uzhgorod University: Series: Economics, 2 (43). 143–147. [in Ukr.].
7. Skripnyk, D. V. (2016) Biudzhethnie pravyla, efektyvnost pravytelstva y ekonomycheskyi rost [Budget Rules, Government Efficiency, and Economic Growth] Zhurnal Novoi ekonomicheskoi assotsiatsii - Journal of the New Economic Association, 2 (30). 12-32. [in Rus.].

8. Chuhunov, I. Ya., Pasichnyi, M. D., Krykun, T. I. & in. *Biudzhethno-podatkova polityka u systemi rehuliuvannia ekonomiky* [Budget and tax policy in the system of regulation of the economy], Kyiv : Hlobus-Press, 352 s. [in Ukr.].

9. Chuhunov, I. Ya. & Sobchuk, S. I. (2018) *Formuvannia biudzhethnoi polityky ekonomichnoho rozvytku krainy* [Formation of the budget policy of the country's economic development] *Visnyk KNTEU – Herald of KNUTE*, 3. 103-116. [in Ukr.].

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Собчук Сергій Ігорович, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів
Київський національний торговельно-економічний університет
e-mail: sisobchuk@gmail.com
orcid.org/ 0000-0002-3043-3558
Researcher ID: I-1846-2018

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Собчук Сергей Игоревич, кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры финансов
Киевский национальный торгово-экономический университета
e-mail: sisobchuk@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHORS

Sobchuk Serhii, PhD in Economics, Senior Lecturer
Kyiv National Trade and Economics University,
e-mail: sisobchuk@gmail.com

Подано до редакції 12.03.2019

Прийнято до друку 23.03.2019

УДК 339.13

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2019-41-221-228>

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗРОБЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Юрченко Ю. О.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні і практичні аспекти стратегічного управління фінансовою діяльністю будівельних підприємств. **Метою роботи** є визначення теоретико-методологічних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо розроблення фінансової стратегії будівельних підприємств із визначенням послідовності етапів та їх сутності з методологічної точки зору.

Метод або методологія проведення роботи. Теоретико-методологічну основу дослідження становили загальнонаукові (діалектичний, структурно-функціональний, узагальнення, формалізація, аналіз, синтез) і спеціальні методи пізнання досліджуваних економічних явищ і процесів.

Результати роботи. У статті представлена сутнісна характеристика фінансової стратегії будівельних підприємств, її особливості, структуроутворюючі елементи та протікання стадій її розроблення та реалізації. У роботі детально описано та запропоновано напрямки, за якими необхідно розробляти фінансову стратегію будівельних підприємств.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані у теорії й практиці стратегічного управління будівельних підприємств у процесі розроблення та реалізації ними фінансової стратегії.

Висновки. Процес розроблення фінансової стратегії підприємства характеризується високим рівнем складності, що обумовлено необхідністю та доцільністю здійснення поліаспектного аналізу, і охоплює наступні стадії: аналіз стратегічного фінансового стану будівельного підприємства, включаючи аналіз поточного фінансового потенціалу будівельного підприємства та стратегічних умов фінансового середовища і клімату функціонування будівельного підприємства; визначення стратегічних фінансових цілей; розроблення фінансової стратегії за визначеними напрямками; реалізація та контроль реалізації фінансової стратегії та коригування (за доцільності).

Ключові слова: дивідендна політика, облікова політика, управління активами, управління грошовими потоками, фінансова стратегія.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗРАБОТКИ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Юрченко Ю. А.

Предметом исследования является теоретико-методологические и практические аспекты стратегического управления финансовой деятельностью строительных предприятий. **Целью** работы является определение теоретико-методологических положений и обоснование практических